

Emili Selfa Fort

Paraules de la Safor

El nostre patrimoni lingüístic evoluciona i va enriquint-se, però, com la societat, l'evolució comporta oblits i pèrdues –com és el cas dels localismes i dels dialectalismes– i és per això que és necessari recollir i documentar elements d'eixe patrimoni que, d'una altra manera, es perdrien per sempre. En el meu cas, nombroses entrevistes o treballs amb persones majors, amb la corresponent aparició de paraules poc usuals o desconegudes, i una tasca d'anys d'anotacions de mots, locucions, frases fetes o refranys, ha mantingut l'interès per recollir una part d'eixe patrimoni lingüístic.

De tots és coneguda la diversitat i riquesa lingüística de la nostra comarca. Una comarca, cor del País, on el valencià manté una vitalitat notable, i ha estat sempre una referència per als estudiosos de la llengua. És ben coneguda la incursió que féu, als anys trenta del segle passat, Manuel Sanchis Guarner per a l'Atlas Lingüístico de la Península Ibérica, junt amb Francesc de Borja Moll, i les aportacions al Diccionari Català-Valencià-Balear d'Alcover-Moll. O destacats treballs de les darreres dècades. Com els de Vicent Escrivà Caudeli (1992), centrats en la valoració sociolingüística de dos trets fònics de la nostra comarca: el vocalisme final àton a Oliva i l'apitxat a Beniopa. O del mateix autor junt amb Ricard Morant (1987) sobre l'apitxat de Gandia. Els treballs de Joan Giner Monfort (2013) sobre el valencià de la Valldigna, i que sembla continua actualment en un treball més extens sobre la totalitat de la Safor. També resulta interessant el treball de Gabriel Garcia Frasset (2015) sobre el parlar i les peculiaritats lingüístiques de Miramar, dins d'un obra més àmplia sobre aspectes etnogràfics, de cultura popular de Miramar. I a Oliva, el blog «La parla d'Oliva» d'Emili Llorca ha aconseguit donar forma al recull efectuat per un equip de persones del poble, de manera que hi trobem un nombrós conjunt de mots i frases fetes, moltes d'elles de caràcter comarcal, però d'altres, dialectalismes o localismes.

En les darreres dècades s'ha fet un esforç de redreçament de la llengua majúscul, però molt enfocat a l'estandardització i tenint molt present la unitat de l'àrea lingüística catalana. Per a molts estudiosos les formes dialectals o col·loquials adquirien un valor testimonial i resi-

dual. Tot plegat, allò cert és que la Safor no ha destacat per estudiar les diferències dialectals o localismes. Fa uns anys l'Acadèmia Valenciana de la Llengua va anunciar la confecció del seu Diccionari i la posada en marxa de la ferramenta digital de consulta, amb possibilitat d'incorporar-hi propostes i suggeriments. Aquest fet em va animar a consultar els meus reculls de paraules d'ús a la nostra comarca i a enviar les propostes no recollides i de les diverses accepcions. És per això que, en comprovar que un nombre important de mots d'ús prou corrent als nostres pobles quedaven fora del Diccionari, bé per desconeixement o per ser considerats localismes, vaig decidir donar-los a conèixer, i és el motiu principal del recull present.

Els treballs d'Eugeni S. Reig en *Valencià en perill d'extinció*, i posteriorment *El valencià de sempre* posaven en evidència molts mots que van quedant relegats pel seu poc ús i desconeixement de les generacions més joves. El mateix Reig, aleshores editor del portal «Infomigjorn», em va proporcionar la possibilitat de publicar tot el repertori recollit i enviat, com a propostes a l'AVL per al Diccionari Normatiu Valencià (DNV), des del 6 de novembre de 2014 al 19 de febrer de 2015 en 15 entregues setmanals. En el present treball mostre, a més de les propostes inicials, altres aportacions fetes al DNV, classificades temàticament per tal de facilitar la seua localització. Per raons d'espai, només he pogut incloure junt amb la paraula corresponent una definició breu. Com que en molts casos el mot té diverses accepcions i algunes d'elles són recollides al DNV, el que hi trobaran serà l'accepció que no apareix inclosa, no sabem si de moment, al referit diccionari. És clar que seria objecte d'un altre treball realitzar un inventari exhaustiu de dialectalismes i fins i tot de paraules normatives d'ús cada vegada més infreqüent. Així com de locucions, frases fetes i refranys. Em sembla un treball absolutament necessari.

El gros de les paraules recollides estan centrades a Beniopa i a Gandia, que és on al llarg dels anys he pogut anar incorporant el lèxic, però també hi apareixen paraules recollides a altres poblacions saforenques. És per això que si no s'hi fa esment explícit de la procedència del mot, queda entès que aquest ha estat recollit o és d'ús corrent a Beniopa. Les poblacions de les quals se citen aportacions a més de Beniopa són: Gandia, Benipeixcar, Oliva, Simat, Benirredrà, la Font d'en Carròs, Xeraco, Xeresa, Bellreguard, Miramar, Vilallonga, Potries i Palmera.

D'una altra banda, hi ha un nombre significatiu de paraules de la fusteria tradicional, que per raons de dedicació professional pròpia he recollit al llarg d'anys de contacte amb fusters i professionals de la fusta.

Finalment, vull agrair al CEIC Alfons el Vell, per mitjà de la seua *Revista de la Safor*, la possibilitat de poder donar a conèixer aquest vocabulari poc conegut i poc usat, però que forma part del patrimoni lingüístic comarcal irrenunciable.

Característiques lingüístiques de Beniopa

La Safor pertany lingüísticament a l'àrea del català occidental. Segons Veny, s'inclou en la subvarietat del valencià meridional, és a dir, del riu Xúquer a Biar en aquest cas. Beniopa pertany a la subvarietat de l'apitxat, junt amb la ciutat de Gandia. Atenent a l'estudi de Vicent Escrivà Caudeli, el 1992 s'observava un procés d'apitxament total i progressiu que no ha parat (el 50% dels informants apitxen), tot i ser un fenomen recent. Només les persones majors de setanta anys no apitxaven. Hi havia una voluntat manifesta de diferenciar-se del parlar de Gandia (un 81'25% dels informants considerava que la pronúncia que no apitxa és més correcta) i és cridaner que la classe social alta siga la més conservadora del parlar no apitxat.

Per altra banda cal ressenyar que les diverses onades d'immigració des dels anys 60 fins avui, fonamentalment castellana, no han aconseguit rebaixar, de manera notòria, el predomini lingüístic i social del valencià a la població.

Lèxic

Parts o característiques de les persones

Assacanat. Es diu d'una persona que no té assossec, que va sempre molt enfeïnada i atrafegada. Sol dir-se també que va amb l'aigua al coll o va amb l'última gavella *pa* dalt.

Bragonat (Braonat). 1. Persona amb bons *bragons* (braons). 2. Una cosa ben reforçada, ben lligada o subjecta. (Coromines, el 1980, considera paraula derivada de braó, abraonar, pròpia de València, com 'aferrar, prendre com a propi!')

Buc. Accepció. Cavitat de la boca d'una persona o d'un animal.

Cagamandurrio. Adjectiu despectiu que, sobretot, les dones atribueixen a un

home de poca paraula, poc fiable, apocat, sense conviccions fermes; el que molt resumit ve a denominar-se poc home. Ex. Hi ha tres classes d'hòmens: hòmens, homenets i *cagamandurrios*. (Frase popular de la Safor. També ressenyada per Reig, 2015.)

Carota. Accepció. Descarat, desvergonyat.

Coll torçut. Expressió usada per definir el mal de coll, quan una persona no pot adreçar-se pel mal dormir o per efecte d'una feina.

Conhortat. Aconformat, animat. (Testimoni oral de Simat de la Vall digna i Xeresa. Coromines, 1980, la troba al *Tirant lo Blanc* de Martorell i a la *Crònica de Jaume I*.)

- Corriller.** Persona que li agrada molt viatjar o que sempre està disposat a desplaçar-se. (El diccionari Alcover-Moll, 1985, la recull, encara que amb un altre significat.)
- Desparramagat.** Es diu d'una persona o d'un arbre quan és desgarbat, alt o desproporcionat de figura.
- Despendolat.** Adj. Persona amb poca iniciativa i personalitat, que tot li dóna igual.
- Escarlenc.** Conducta desordenada o desgarbada d'una persona.
- Escatosa** (cama). Accepció. PAT. Una cama d'una persona amb problemes de circulació de la sang i de varius, pot produir escates en la pell.
- Escollat** (1). Accepció. Acovardit, malaltós, enfitat.
- Escollat** (2). Accepció. PAT. Malaltia consistent en una parada al baix ventre que produeix vòmits o agonia. Antigament als pobles la curava un/a curandero/a, i ho feia aplicant la tècnica de les ventoses al melic del malalt gitat, amb les mans i l'ajuda de mel. Els curanderos solien curar l'enfit i l'escollat.
- Espernegat.** Accepció. de despernegat: Adj. Persona treballadora en excés que mai té temps per a si mateix ni per a fer societat o amistats. (També ressenyat per Reig, 2015.)
- Fer bolo.** Es diu d'un pardal que en no trobar-se bé s'encull formant una espècie de bola. Per extensió se sol dir de persones que fan mala cara, o aspecte de no trobar-se bé de salut.
- Gavarro.** Accepció. Gos, malfeiner.
- Guaraner.** Accepció. Persona que vigila. (Paraula viva a Oliva i la Font d'en Carròs. També ressenyada amb significats propers per Reig, 2015.)
- Güendo.** Dotor, docte. (A Oliva és paraula viva i coneguda.)
- Llagós.** Es diu de la persona que es fa molt pesada i repetitiva amb les altres persones.
- Mamanròs.** Es diu d'una persona que no es troba bé, decaiguda, que pateix un malestar temporal i que pot anunciar alguna malaltia més definida. (A Beniopa i Gandia solem també dir que la persona fa bolo.)
- Mixorrer.** Accepció. Persona que la trobes sovint fent comentaris en veu baixa sobre els altres. (Corromines, 1980, la considera forma valenciana derivada de Mix o Moix, l'hipocorístic de gat, 'astut, enganyós'.)
- Mixorro.** Comentari entre persones que parlen d'altres persones.
- Moixo.** Accepció. Es diu, de manera despectiva, d'una persona tímida, sosa, amb poca alegria o poc sociable. (Corromines, 1980, la considera de la matei-

xa arrel que mixorrer, derivat de mix o moix referit a una cosa o persona 'tova, fluixa, ensopida'.)

Revicino. Vici molt evident o reiterat. Llevar el *revicino*: Expressió que s'usa per tal d'indicar la necessitat de tallar el vici o mal costum, especialment en persones amb malaltia mental o amb disminució psíquica.

Trencallut. Adjectiu de persona rara, desficiada o excessiva.

Xafandí. Es diu de la persona que posa la cullerada en totes les olles i sense criteri definit.

Pres d'ull. Aceptió. de mal d'ull. Influx malèfic que, segons la superstició, exerceix una persona sobre una altra amb la mirada. Era prou corrent en xiquets molt menuts llustrosos. Ex.: Aquella dona el va mirar d'una manera especial i crec que el tinc pres d'ull. Ex. Si està pres d'ull, hauràs de portar la criatura a que li passen els Evangelis i li'l lleven.

Rasquinyada. Aceptió. Ferida superficial en la pell de persones o animals produïda generalment per una arrapada. En la parla col·loquial diem: *rasquinyà*.

Tirat. Aceptió. Es diu despectivament d'una persona a la qual se la considera de la més baixa condició moral, sense ètica ni principis. (Al DCVB d'Alcover-Moll, 1985, diu sobre tirat: «Esser un tirat: haver estat desheretat o engegat de casa seva (Palma)». La proce-

dència a les nostres terres podria ser clarament mallorquina. A Oliva la recull Llorca al seu blog.)

Tracamandero. Persona amb voluntat d'estar en tots els assumptes, embolicadora i enredadora. (També recollida per Martí, 2006.)

Xirlo. Bony al cap d'una persona produït per un traumatisme. (Pot ser un castellanisme *-chirlo*, RAE-, però és molt comú a la Safor.)

Petó, -na. Es diu d'una persona que sol tirar-se pets.

Accions de les persones

Aclaumar. Forma de molestar, fotre o angoixar a una persona.

Agarrar-se a brega. Aceptió. de brega: barallar-se.

Amutxar (Amuixar). Actuar com si hom tinguera intenció, i no fer-ho, de soltar o llançar un animal perillós a una persona provocant-li temor o por. (Al DCVB apareix *abuixar*, com a propi de les comarques catalanes. I al DNV, *amussar*. A la nostra comarca, hi ha dues versions molt barrejades: *amutxar*, com s'escolta a Beniopa i Palmera; o *amuixar* propi de Bellreguard, Benipeixcar, Xeresa i Llocnou de Sant Jeroni. Fins i tot hi ha pobles on es confon amb la paraula *aüixar*, de significat totalment diferent, com pot ser el cas d'Oliva.)

Atabollar. Rematar mal una operació o unir les peces o parts d'un procés sense un final clar. Etimològicament podria derivar de taboll. (A Oliva també diuen atabollar quan una fruita o persona pren color, a mig fer, o s'endormisca per efectes de la calor o del sol. A Oliva la recull Llorca al seu blog)

Balastrada. Expressió forta, pesada, de mal gust o pròpia d'una persona molt rústica de tracte. Paraula occitana que significa llast. Col·loquialment, *balastrà*. (També ressenyat per Reig, 2015.)

Volera. Colp pegat al cap amb la mà. Paraula que a la nostra comarca pronunciem bolera, derivada de volea; del joc de la pilota. O siga, pegar-li a la pilota al vol per dalt del muscle. Bot i volera és pegar a la pilota en el mateix moment que bota, quasi sense mirar-la. Aclariments que agraesc a Gabriel Garcia Frasquet, coautor del Vocabulari del joc de pilota.

Braceo, del. Portar una persona a un altra amb el braç descansant damunt del seu.

Brama. Acepció. Energia o força amb la qual es manifesta o parla una persona. Frase feta molt utilitzada: «Te'n pots anar allà on brama la tonyina». (Coromines, el 1980, la considera derivada de *bramar*, 'la brama dels llauradors').

Carraspera. Acció de molta fatiga o molt difícil que implica una gran cansera.

Desenquetar. Alterar, enervar, excitar.

Desferrar. Acepció. Llevar-li a una persona béns de la seua propietat. (Forma viva de la parla col·loquial de la Safor. Paraula recollida a Bellreguard.)

Donar-se cama. Caminar a més velocitat.

Dessocar. Acepció. Acció o resultat de quedar amb la soca del braç fora del seu lloc, per efecte d'un traumatisme o estirament.

Enrossinar-se. De cabuderia, obstinació, tossuderia. Deriva de rossí i de la seua característica cabuderia. (Paraula treta de la parla col·loquial i del món rural de Bellreguard i Miramar.) Al DNV, hi ha dues accepcions: 1. *v. pron.* Enardir-se en la passió amorosa. 2. *v. pron.* Obstinar-se. Entossudir-se.

Ensarrallada. Acció amb resultat desastrosos. Empastrada. Pronunciat col·loquialment: *ensarrallà*.

Ensubinar. Acció de fregament involuntari, on el cos d'una persona s'apreta contra el d'una altra sense premeditació.

Escabollir. Acció d'esmunyir-se entre una gentada o conjunt de coses i desaparèixer.

Escamar. Acepció. Escampar una novetat boca a boca.

Escarraixat. Sol dir-se d'una persona, animal de càrrega o vehicle de transport que suporta un pes excessiu i amb possibilitats de caure.

Esgallinar. Referit a persones: rebolicar, al·terar l'estat d'ànim, parlar fort o a crits. Referit a coses: desordenat, fort o intens. Ex. «Plou esgallinant».

Espampolat. Acepció. Quan una persona va exhibint-se amb la roba ben aparatosa o cridanera.

Extrems. Acció de gran esforç que fa una persona per tal de moure's o aconseguir alguna cosa. Molt usada com a acció prèvia a un vòmit. (En singular extrem el DNV, 2016, recull diverses acepcions, podria afegir-s'hi aquesta com una més. A Oliva també la recull Llorca al seu blog. També ressenyat per Reig, 2015.)

Ferrar. Acepció. Ferrar-se: enriquir-se. Adquirir o protegir-se amb béns. (Forma viva de la parla col·loquial de la Safor. Paraula recollida a Bellreguard.)

Fofar. Fugir, desaparèixer. (Coromines, 1980, considera excessiu el tracte com a castellanisme de l'Alcover-Moll, 1985. Diu que fofo no deriva d'*afofar* <<*huir*, *afofar*>>, del castellà dialectal.)

Guiseta. Malifeta o acció reprovable feta per un xiquet o adolescent.

Macoca. Acepció. Calbot. (Coromines, 1980, parla de figues de pala o figa pansida o seca.)

Mandràfula. Cosa grossa, complot o comploticitat.

Nyespra. Acepció. Calbot. Colp pegat amb la mà oberta al cap (DNV).

Perquisa. Acepció. Atenció, vigilància, cuidar alguna cosa.

Pitant. Apressa. Anar *pitant*: anar de pressa.

Rescaldada. Acepció. Acalorament momentani produït al fer memòria de sobte d'un fet o un compromís que requereix de la nostra atenció immediata. A Oliva també la recull Llorca al seu blog.)

Sorollar. Acepció. Respirar, expressar-se una persona. (Testimoni oral de Simat de la Valldigna.)

Taullada. Acció de fer una mirada ràpida a una cosa o espai amb una finalitat concreta. Col·loquialment diem *taullà*. Aquesta paraula podria tindre una relació, quant a l'origen, amb la tafulla (*tahülla* o *atahülla*) com a unitat de superfície, usada encara en les zones més al sud del País Valencià i Múrcia; zones de conquesta de Jaume I.

Topoló. Acció de colpejar el cap d'una persona amb un altre cap o objecte o cosa dura. (També ressenyada com a *topaló*, per Reig, 2015.)

Triplar. Triplicar, multiplicar per tres. Fer una cosa massa gran.

Coses, objectes, útils o instruments

Aixabigons, xabigons. OFICIS. Aparell en forma de sària fet de fusta per al transport de mercaderies diverses a llong,

generalment, d'un matxo o animal de càrrega gran.

Aüixador. Altra manera de designar un ventamosques. (També ressenyat per Reig, 2015.)

Clau aganxat. Clau 2. Acepció. FUST. Clau de ganxo o clau *aganxat* o també clau de volta. (Paraula de la fusteria tradicional. Ressenyada per Reig, 2015, i Selfa, 1986.)

Cotxe de línia. VEHICLE. Autobús de línia regular.

Estella. Acepció. Locució o refrany: Qui té troncs fa estelles. S'usa per a indicar que si es guarda un bé, en cas de necessitat sempre pot partir-se i resoldre la necessitat.

Llesca. Acepció. FUST. Esquerda, estella. (Coromines, 1980, recull les formes valencianes, com a 'esquerda').

Llit d'u. En la definició de llit apareix el llit de cos, també anomenat llit d'u. (Selfa, 1986.)

Mançana. Botó petit. (Recollida oralment a Xeresa i citada per Llorca a Oliva al seu blog. El DCVB, 1985, i el GDLC la contemplen com a mançaneta i com a dialectalisme. També ressenyada com a mançaneta per Reig, 2015.)

Mijarmut. Mesura de fusta de forma tronco-piramidal per a grans, equival a la meitat d'un armut. Ex. locució col·lo-

quial: «-*Entonces?* -*Entonces*, un *mijarmut* i quatre onces.

Paranseta. Parany menut. Enginy o aparell destinat a captar animals menuts i retindre'ls. N'hi ha de diversos tipus, per a animalets de terra o aus.

Quiquereta. 1. Recipient menut, com una tassetta o gotet, a manera de mesura per a la sal, oli, sucre o altres ingredients de la cuina i la rebosteria. 2. Palmatòria. Recipient que fa de palmatòria. (Paraula no registrada al Diccionari de la RAE però d'ús antiquíssim a Aragó. Podria ser que la portaren els repobladors aragonesos. Hi ha un grup de teatre a Terol denominat la Quiquereta que reivindica la paraula per poc usual. El diccionari d'Alcover-Moll, 1985, recull la paraula *quiquereta* com a tassetta i com a pròpia del País Valencià. Apareix en Piera, 1985. També ressenyada per Reig, 2015.)

Retorcedor. Acepció. OFICIS. Aparell o instrument usat pels esquiladors i ferrers per tal de paraitzar el llavi superior d'una cavalleria i així poder esquilar-la o ferrar-la. Consisteix en dues peces de fusta de dos pams, redones o tornejades amb unes mosses, unides per una anella de ferro a un extrem i amb una cordeta a l'altre. (El DCVB d'Alcover-Moll, 1985, la recull com una accepció.)

Solet. FUST. Superfície interior del fons o cul del caixó.

Menjars i cuina

Beuratge (Coca de beuratge). Accepció.

GASTR. El beuratge és com unes farinetes fetes d'aigua i farina de forment per tal d'untar el pa de dacsà i les coques de beuratge per tal de donar un millor aspecte al pa. Com un carat del pa. Accepció. La coca de beuratge, pròpia de temps de precarietats, es feia amb la pasta del pa de dacsà i s'untava amb el beuratge. (Selfa, 2006.)

Coca de mida. Accepció. GASTR. Coca de mida. Coca en llanda o coca dolça.

Esbadocat. Accepció. adj. Quan la pasta de farina està estovada, esclatada o clavillada. Que ha unflat molt.

Fornir. Accepció. Quan la pasta de farina ha donat molt al pastar-la. (La testimoni li diu: *farnir*. Coromines, 1980, la considera com a 'proveir, proporcionar'.)

Fussar. Accepció. Remoure o furgar el menjar, bé en un plat individual o bé en un de col·lectiu.

Gallonets. GASTR. Gallons del cacauet torrats i sense corfa. (Recollida del poble de Palmera.)

Gatxonar. GASTR. Fer provatures de menjar a la cuina. Genèric de preparar o cuinar menjars extraordinaris. (També per Iborra, 2007, a Xeraco.)

Molletes. GASTR. Gallons del cacauet torrats i sense corfa. (Paraula pròpia del poble de Simat de la Vall d'igna.)

Paella de buscalls. GASTR. Paella improvisada, generalment feta al camp o a la marjal, confeccionada d'allò que hi ha a mà o buscat en el moment, com arates de marjal o granotes. (Els llauradors i marjalers de l'entorn de Gandia mantenen viva aquesta expressió.)

Paella de rabo. Accepció de paella: GASTR. Es diu de la paella amb un mànec. Accp. de paella: paella feta amb recipient de mànec, per a un o dos comensals, generalment improvisada, i amb ingredients bàsics com l'arròs, ceba, creïlla, i abadejo.

Pasteló. GASTR. Pastís gran i en ocasions especials de diverses altures amb estructura piramidal. (El diccionari d'Alcover-Moll, 1985, la recull com un castellanisme, però s'imposa cada dia més la paraula *tarta*. Tinc dubtes què serà pitjor.)

Retxitxinat. GASTR. Es diu d'un menjar quan està recuit, gelat o passat.

Sernent. Accepció. Feina consistent en garbellar la farina amb un sedàs o garbell. (Abans la farina portava moltes impureses que feien necessària l'operació sovint). 2. Pluja fina. (També recollida en testimoni oral a Benirredrà).

Propi dels espais físics i del territori

Agona. Elevació momentània d'aigua que es produeix en la superfície del mar, un

llac o un riu a causa del vent o de les mareas. També coneguda com a ona.

Ameulades. Voltes del sostre entre dues bigues, generalment fetes de rajoles o maons i lluïdes d'algeps. A Oliva també la recull Llorca al seu blog, com a motlada.)

Antollat. Ple o inundat amb un bon galló o toll d'aigua. (Diem *antollat*, podria ser entollat, terme recollit pel DNV.)

Arramblador. Accepció. FUST. Sòcol de fusta. (Coromines, 1980, veu Arramblar, entre moltes altres accepcions, com una forma d'acostar molt una cosa, en general arrimar, arraconar.)

Assocat. Adj. Situat a la soca o part inferior. (Coromines, 1980, la considera una variable de soca.)

Bòtul. Pedra mitjana, ni menuda ni gran.

Casup, casupet. Casa modesta i menuda feta de materials poc consistents. (També la recull a Oliva Llorca al seu blog. Coromines, 1980, les recull com a formes valencianes prou extenses i derivades de casa. També ressenyat per Reig, 2015.)

Cendra tellosa. Accepció. Es diu de la cendra després de banyar-la. La cendra ha passat de pols a una espècie de pasta fangosa.

Embatada. METEOR. Vent de migdia d'orientació sud-est, molest a la vora de la mar per l'onatge i pel moviment de

l'arena. A Oliva l'*embatà* és el vent que es gira cap a la una de migdia i que provoca més ones a la mar, però sobretot molesta perquè t'omplis d'arena.

Entornells. Els *entornells*: Els voltants baixos o baixos de les parets. Abans s'emblanquinaven prou sovint.

Goletja. Tros de terra fèrtil guanyada a una séquia en aterrar-la parcialment i que voreja la mateixa séquia. (Els llauradors de la marjal de Gandia l'han usat sempre.)

Plena. Accepció. METEOR. Gran temporal de pluja o pluja extraordinària.

Plenxe (de sol). Es diu d'una exposició excessiva al sol.

Plovisnar. METEOR. Pluja inicial o fina.

Siti. Accepció. Espai, generalment, urbà un poc elevat. Siti i sitiet deriven de la mateixa arrel. Ex. Quan vingué la barranca de 1966 portàrem les haques al siti.

Vegetals o parts dels mateixos

Boja. Accepció. Part alta o cop d'un arbre. Des del punt de vista botànic, *botja* és una forma fisiognòmica que prenen certes mates, com ara la camamilla, que s'assembla al cop d'un arbre, efectivament. El DNV la recull en aquest sentit com a primera accepció: Planta de diverses famílies, caracteritzades pel seu port de mata baixa i arrodonida.

Bronja. Accepció. Bronja de gesmil. Borla de capolls de gesmil units per fil de cosir o per una gafa i que usen generalment les dones per fer bona olor a l'estiu.

Casporra. Accepció: Cap o extremitat superior d'un bulb o hortalissa herbàcia que mostra la seua cabota per damunt de la superfície de la terra. (Accepció molt viva als ambients rurals. Hi ha una rondalla-locució, *El sermó de Benicolet*, molt coneguda a la Safor, especialment a Beniopa entre la tradició del camp: «*Hicos de Benicolet, plantat nabos i sebollas, que por muncho que pedregue sempre queda la casporra*».)

Ceba bavosa. Ceba: Accepció. BOT. Ceba bavosa. Ceba tendra, molt apreciada, la primera de l'estiu, que té les capes exteriors molt caldoses i és per això que no té bona conservació per a molt de temps. (Citada també per Domínguez, 1972.)

Garramonyo. BOT. Nom de planta borda de fulles allargades, reticulars i acaba des en punxa, que fa unes boletes d'uns teixits que s'engafen a la roba i són molt molestos de llevar del pentinat.

Pa de rabosa. Accepció de pa. Pa de rabosa. BOT. Dàtil del margalló. (Paraula comuna de Barx. A Simat de la Valldigna l'anomenen dàtil de rabosa.)

Petorret. Sinònim de bruc. BOT. Planta de la muntanya molt comuna que al cremar al foc produeix múltiples esclafits sonors.

Picamato. BOT. Planta herbàcia de fulles dentades i cobertes de pèls que secreten un líquid que pica, que sol créixer en conreus abandonats i entre runes. És considerada pels agricultors una mala herba. Se la coneix també com a ortiga menor o menuda. (Recollida també en la pàgina web de Tecnicoagricola.)

Segamà. BOT. Herba silvestre pròpia de zones humides o marjalenques quasi extingida. (Paraula viva de les marjals de la Safor.)

Xim. Extremitat en forma espigada, part alta d'una canya de canyar o canyot de dacsà. (També recollit en testimoni oral a Benirredrà.)

Xuflit. Tija llargueruda obtinguda de la part del *xim* d'una canya i que s'usa com a projector de boletes vegetals, de paper o *xuflitos*. (També recollit en testimoni oral a Benirredrà. Coromines, 1980, parla de xufla com a 'tubercle' -la xufla-, i també com a 'burla, cosa que fa riure'.)

Xuflitos. Boletes per a ser llançades amb un *xuflit* a manera de joc o burla. (També recollit en testimoni oral a Benirredrà.)

Animals o parts dels mateixos

Barraco. ZOOLOGIA. Porc mascle semental. La paraula *barracó*, *verracó*, considerada un castellanisme, i *verro*, segurament tenen el mateix origen en el llatí *vērres*.

Caragols (varietats). ZOOL. Accepció. Caragol xona. De grandària mitjana tirant a gran, molt apreciat i closca amb espiral bicolor. Accepció Caragol boquimoll. Paregut a l'avellanenc però més menut. Accepció Caragol terrer. Menut i allargat amb forma helicoidè conica. Forada la terra i deixa el forat obert.

Faram, la. Podrimer de cucs i insectes baix de terra o a l'interior d'una fusta podrida. (Al DNV parla de *feram* o *afaram*, però no amb aquest significat. El DCVB d'Alcover-Moll, 1985, parla de *feram* per a conjunt d'animals. Paraula viva usada pels caçadors en la parla col·loquial de Beniopa.)

Matxo romet. Accepció. Matxo *romet*: ZOOL. Varietat de matxo, rom, baix i ample. (Moltes varietats de cavalleries fan referència al lloc de procedència, però altres, com el cas present, ho fan a les seues característiques físiques.)

Pap tomit. Accepció. de pap: Quan a un pollastre o gallina se li endureix el pap dificultant-li el menjar. També es coneix com a pap *enllevit*.

Raspa. Accepció. Espina central dels peixos separada o neta de molla.

Tarpó. Accepció. de rata de séquia o rata de marjal, talpó. ZOOL. També coneguda com a *taburó*. Els tarpons s'han consumit històricament a les marjals a l'hora de fer una paella de buscalls, especialment en temps de precarietats i de fam.

(Paraula de la parla col·loquial de l'horta de Gandia. Selfa, 2004.)

Del treball de la terra

Aigua del fil. Aigua. Accepció. Aigua cavallera per a regar provinent de la xarxa d'un riu, pantà, assut o séquia mare.

Aterrat. Es diu d'una cosa o planta quan està situada arran de terra, ni molt alta ni molt fonda. (El testimoni oral explica que la paraula tenia un ús agrícola del bon fer al camp. A les cases i als carrers el sòl no era perfecte (sense asfaltar o entaulellar), ple de clots. Aterratar era sinònim d'anivellar a terra un objecte.)

Canet. Canet 2: Accepció. AGR. Diminutiu de cano. Accepció. FUST. Repeu o sòcol a manera de tapajuntes en la part inferior de la fulla d'una porta. (Paraula del món agrari i de la fusteria tradicional i artesanal.)

Cano. Accepció. AGR. Partidor d'aigua, comporta llevadissa per desviar l'aigua de reg d'una séquia o braçal. (Paraula d'ús corrent a les marjals de la Safor. Coromines, 1980, en descriu diverses accepcions i cita la recollida a Potries, com 'on es fa la repartició d'aigües.)

Carada, la. AGR. Capa de dalt d'un basquet de fruita o hortalissa, que conté les millors peces triades per conformar un conjunt atractiu per a l'exposició i venda del basquet o d'una partida del producte. Col·loquialment la *carà*. (Co-

romines, 1980, considera carada derivada de cara, com a 'cara extensa d'alguna cosa').

Carabassí. AGR. Accepció. Utensili consistent en un poal de llanda al qual s'ha incorporat un pal llarg de fusta per tal d'usar-lo per a «regar a carabassí», és a dir, elevant l'aigua a mà amb l'ajuda del carabassí. A la marjal, en parcel·les altes, quan no hi havia motors o sènies es regava a carabassí. Calien homes forts i vigorosos. (Paraula molt coneguda a les marjals de la Safor.)

Coscolla. AGR. Ampliació o millora de la definició de l'accepció 2: AGR. Malaltia que afecta a l'arròs i a altres plantes, secant la planta de baix a dalt; prové de la falta d'aigua. (Paraula d'ús agrícola a les marjals de la Safor.)

Descorar. AGR. Operació efectuada per un esporgador sobre un arbre malalt o afectat consistent en eliminar la medul·la o cor de l'arbre i, amb l'ajuda de ferrament pròpia adient (barrines, gúbies, puntacorrens molt llargs i macea), sanejar la cavitat interior del tronc de l'arbre. Cirurgia arbòria tradicional que s'ha fet durant molt de temps sobre cultius llenyosos amb malalties vasculars (normalment fongs i bacteris que afecten al lleny), per tal d'allargar-los la vida i el seu rendiment. (Paraula recollida a Vilallonga).

Destraleta. AGR. Diminutiu de destral. *Astral* menut molt usat pels esporgadors. (En la forma dialectal de la Safor: *astral*.)

leta. Llorca a Oliva, al seu blog també la ressenya. El DCVB d'Alcover-Moll, 1985, recull destral.)

Llampat. AGR. Accepció. Rogles o zones seques d'una planta. Rogles o zones cremades per insolació o cremat d'un teixit i objectes diversos.

Llocadeta. Accepció. de llocada. AGR. Rogle d'humitat en la terra al voltant d'una planta o arbre. (A Benipeixcar usen aquesta paraula que deriva del símil dels rogles d'humitat que feien les llocades de polls en arrecerar-se baix d'un arbre o planta.)

Minat. AGR. Accepció. Ple, carregat, empestat d'alguna malaltia o plaga.

Pinatell. AGR. Accepció. Tronc sec d'un xiprer de ventall de pocs anys amb les branques tallades i la base de les arrels retallades que s'usava en l'agricultura per tal de fer els planters. Les arrels de la base ajudaven a fer de fonaments baix terra per tal que la construcció fóra menys vulnerable. També era usat per fer barraques de *pinatells*, canyes i palla, per les teulades de les pallisses o per a estaques de penjar a les parets.

Plega. AGR. Accepció. Recollir de terra o ramassar grans o fruits exposats al sol, com ara l'arròs, les cacauets o la pansa.

Raser. AGR. Accepció. Element protector o tapadora per protegir del sol del dia, de la rosada de la nit o de la pluja. Un raser en l'agricultura tradicional, hui en

desús, és un bastiment fet de canyes i de palla convenientment lligades que tapava un planter d'hortalissa. També s'usa la paraula per referir-se a la protecció que proporciona qualsevol element.

Reg. AGR. Accepció. reg a pla. Reg per inundació d'una superfície de terra plana. Conegut també com a reg a manta. Accepció. reg a taules. Reg per inundació de bancal dividit en taules per mitjà de cavallons de terra. Accepció. Reg a carabassí. Reg per elevació manual de l'aigua d'una séquia o ullal a un bancal que efectuava un home bragat per mitjà del carabassí (poal metàl·lic proveït d'un pal llarg i gruixut). Accepció. Reg del fil. Reg amb aigua cavallera procedent d'una séquia mare derivada d'un riu, ullal, assut, o pantà. Accepció. Reg de motor. Reg amb aigua elevada des d'una corrent més baixa, perforació o pou. Accepció. Reg a taona. Reg amb aigua elevada per mitjà de la taona, un aparell de fusta basat en el principi de la palanca i accionat a mà que en un extrem s'introdueix en l'aigua i en baixar-lo per l'altre extrem diposita l'aigua dins del bancal.

Relum. AGR. Xarxa d'arrels fines perifèriques i molt superficials d'un arbre o conjunt d'arbres que s'escampen i dificulten el creixement d'altres plantes en un àrea de terreny determinat. (El DNV, 2016, recull arrelum i arrelam. En tot cas podria ser una accepció.)

Sopalma. AGR. Accepció. Part baixa, que toca terra, d'un tronc o d'una soca.

Trofada. AGR. Rogle, espai o tros de terreny ocupat amb un tipus de planta o arbre determinat. (Col·loquialment dita *trofà*.)

Treballs, oficis i comerç

Arrèlit. Tant per cent o quantitat econòmica de benefici que proporciona un compte bancari o préstec de diners. En castellà, interès. (El DNV, 2016, defineix rèdit com a equivalent al que anomenem *arrèlit*. El DCVB d'Alcover-Moll, 1985, recull *rèlit* i *rèdit*. Cal que el nostre DNV contemple *arrèlit* o bé en la forma *rèlit*.)

Boca de llop. Boca: Accepció. Boca de llop. FUST. Tipus de galze fet a les cuixeres d'una finestra en forma de bossell o mitjacanya. Una part és còncava i l'altra convexa per a un encaix correcte.

Boixar. Accepció. FUST. Reomplir, aplanar una superfície que té clots o clavills. (Coromines, 1980, la presenta com a andorrana i derivada de boix, com una cosa semblant a embossar.)

Borinot. Accepció. De borinot: FUST. Cilindre *portafulles* acoblat a l'eix d'una tupí on poden usar-se ferros o fulles d'una sola dent per a fer motlures en la fusta. (Coromines, 1980, considera borinar, derivat de borinot, com a 'obrir forat' i 'fressejar').

Desgotar. Accepció. Quan hi ha una inundació, operacions necessàries per buidar l'aigua d'una casa. (Beniopa ha

estat sempre inundada pel barranc i és una paraula ben viva.)

Doga. Accepció. 3. FUST. Peces de fusta en forma corba i fent parella en paral·lel, que estan situades en la part baixa d'un balancí per tal de poder engrunsar-se. També anomenen a les peces de fusta que uneixen les potes d'un cavallet de joguet de fusta per tal de facilitar el balanceig.

Endorsar, -t. Es diu de l'acció de fer un treball o arranjament, almenys iniciar-lo o encaminar-lo. (Coromines, 1980, parla d'*endorsada* com a 'impuls, embranzida en tal o tal direcció' i com a mot només conegut a Mallorca. També ha arribat a les nostres comarques.)

Enfoscat. FUST. Recalada o rebaix practicat a una de les dues peces unides per mitjà d'una junta emmetxada amb la finalitat de dissimular la línia d'unió. Hi ha un enunciat clàssic de la fusteria que diu: «Quan no vulgues que es veja una junta, fes-la ben gran». L'enfoscat fa eixe paper.

Entrecallat. FUST. Panell o plafó de fusta que conforma la part central d'una ventalla d'una finestra o el bastiment d'una porta. Pot ser llis o anar motllurat i rebaixat pels quatre costats, només per davant o per totes dues cares. Va encaixat a la recalada o galze del bastiment. Una fulla d'una porta pot portar-ne un de sol o més.

Espina de gat. Espina. Accepció. Espina de gat. FUST. Sistema d'unió de xapes o fullols de fusta sobre un tauler a base de tires paral·leles de xapes que tenen el dibuix de les vetes de biaix i es disposen simètricament, de manera que semblen una raspa.

Ferralla. Accepció. Persona que treballa confeccionant o muntant estructures de varetes de ferro per a la construcció. (Accepció molt viva col·loquialment en el món de la construcció del formigó armat.)

Pedra sorrenca. Pedra. Accepció. Pedra d'esmolar, pedra sorrenca o pedra tova. FUST. Noms amb els quals és coneguda la pedra natural rogenca i sorrenca. En castellà, *piedra de afilar*, *piedra arenisca* o *piedra de rodano*.

Rebrunyir. 1. Genèric de fer una cosa més gran o més intensa. 2. Fer un brunyit més llustrós. 3. Repàs superficial del lluit d'una paret que té bonys i clots.

Recalada. Accepció. FUST. Canal o regata feta a la fusta del bastiment d'una porta, finestra o moble, per a tal d'acoblar-li un plafó, *entrecallat* o tauler. En llenguatge col·loquial, *recalà*. (Selfa, 1986. Al DNV, 2016, hi apareix recalcar com a acció, però la recalada és el resultat de l'acció.)

Vinçós. Que té vinces. (Encara que el DNV, 2016, contempla vinça, vinçat -ada, caldria valorar d'incorporar la forma vinçós. El DCVB d'Alcover-Moll, 1985, con-

templa *vinsar*, *vinsada* i *vinçar*. Llorca al seu blog d'Oliva ressenya *vinços*.)

Aspectes socials

Abat. Accepció. m. REL. Rector d'una seu col·legiata amb canonges beneficiats i que pot ser abat mitrat, la qual cosa li confereix la dignitat de presidir els actes propis de la col·legiata amb les insígnies episcopals: bàcul, mitra, anell i pectoral. (La definició d'abat que recull el DCVB d'Alcover-Moll contempla una definició més precisa respecte als abats que presideixen col·legis eclesiàstics o col·legiates. Al País Valencià només hi ha dos abats mitrats, el de Gandia i el de Xàtiva, i tots dos varen ser instituïts pel papa Pau III i les respectives col·legiates pel papa Borja Alexandre VI.)

Missa major. Accepció. REL. Missa major. De totes les misses d'un diumenge la principal o més solemne de la parròquia.

Revetla. Ampliació de la definició: Accepció. f. ETNOL. Festa popular amb ball que se celebra de nit, a l'aire lliure, en algunes festes assenyalades. En actes concrets es fa amb fogueres. (Tret de la tradició viva de Beniopa, anomenem revetla al gran acte, al voltant del foc, que fem tots els anys la vespra de Sant Antoni del Porquet.)

Imaginàries o simbòliques

Antrepecios. Objectes sense determinar o figurats que generalment molesten per a mantindre un espai ordenat o per aconseguir una finalitat concreta.

Endreçadora. Qualsevol objecte, voluminós i pesat, que tothom coneixia menys l'innocent adolescent a qui s'enviava a recollir-la a un lloc o casa determinada i obligar-lo a passejar-la per tot el poble, exposant-se a les burles de tots. Col·loquialment, *andreçaora*.

Martell de boles. Accepció. Martell. Martell de boles. Objecte imaginari assimilat a l'aparell sexual masculí que utilitzen els fusters dels tallers de fusteria i mobiliari de l'Horta Sud per tal d'espavilar als aprenents. L'envien a qualsevol taller a pel martell de boles i torna carregat amb qualsevol objecte pesat i voluminós. En dir-li que no és el que li han demanat i preguntar l'aprenent, aquell que el va enviar li mostra amb un gest el seu aparell sexual davant de la burla general del taller. Ex.: -Vés a ca Rosselló i demana-li de part meua el martell de boles. -Això no és el martell de boles! -¿No, i què és el martell de boles? -El martell de boles està ací! (Locució recollida a Gandia i costum del món de la fusteria a l'Horta Sud. Amb un altre significat però amb similituds trobem el costum de l'endreçadora de la Safor.)

Genèriques

Asclar. Accepció. Es diu d'un lloc ple de gom a gom de gent o d'una cosa a punt de rebentar. (Info TV, 2014, Coromines la considera una forma valenciana derivada d'ascla, 's'ascla el món').

De bestret o caigut. De les dues modalitats més comunes de pagar el lloguer una és de bestret (bestreta) on s'anticipa el pagament de la mensualitat i l'altra és *de caigut* on es paga a final del mes (caigut).

Enllevit -da. 1. Cosa dura i *aixuta*. 2. Les aus poden tindre el pap *enllevit* (endurit) com a malaltia. (Coromines, 1980, parla d'*enllevir-se* com a 'decandir-se, consumir-se' i que només és usada en zones del català oriental i balears. Evidentment han arribat a aquestes comarques.)

Fil d'aigua. Fil. Accepció. Fil (o filet) d'aigua. Raig d'aigua molt fi i continu, que no arriba a formar un degoteig vessant des del canet de l'aixeta o des de qualsevol recipient o objecte. Accepció. Quantitat d'aigua molt menuda que de manera contínua s'escorre per una canal o regadora. (En oposició, en quantitat, a la fila d'aigua.)

Garull. Podria ser sinònim de garbull. Les definicions s'hi ajusten.

Gir. Accepció. Es diu d'un lloc, espai o carrer per on circula molta gent. (Ex. Esta botiga gira molt, està molt ben situada.)

Llacada. Taca, esguit o cremada molt evident. (Ressenjada també per Llorca d'Oliva al seu blog.)

Mansir. Amainar, minvar, desunflar una cosa.

Mansit. Que para arrugat o desunflat.

Manta. Manta 2: A manta, és l'expressió que s'usa per indicar que és en grans quantitats (no sols amb l'aigua de reg).

Nyofla. Accepció. Esclafit, ventositat.

Reglotar. Accepció. Quan una cosa o objecte està ple i vessant per les vores es diu que reglota.

Tornes, les. Diners en metàl·lic o en paper que es tornen a qui ha pagat i a d'efectuar una operació comercial.

Vitat. Abreviatura de la paraula veritat.

Vitigal. Desordre, confusió.

Bibliografia

Textos impresos:

- ALCOVER-MOLL (1985): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Editorial Moll. Palma de Mallorca.
- AVL (2010), *Vocabulari del joc de pilota*, València, Ed. AVL.
- COROMINES, JOAN (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Ed. Curial Edicions Catalanes de Barcelona.
- AVL (2016): *Diccionari Normatiu Valencià*.
- DOMÍNGUEZ, MARTÍ (1972): *Els horts*. Ed. L'Estel.
- ESCRIVÀ, VICENT (1992): *Estudi descriptiu amb una valoració sociolingüística de dos trets fònics a la comarca de la Safor: el vocalisme final àton i l'apitxat. El cas Oliva-Beniopa*. Universitat de València. Tesina.
- GARCIA, GABRIEL (2015): *Miramar, l'espai viscut*. Ed. Ajuntament de Miramar.
- GARCIA, GABRIEL i LLOPIS I BAUSSET, FREDERIC (1991). *Vocabulari, el joc de pilota*. Ed. Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València.
- GINER, JOAN (2013): *El valencià de la Valldigna*. Coeditor: Mancomunitat de la Valldigna.
- IBORRA, JOAN (2007): *La cocina de raíz popular de la Safor. Així com cell qui desitja vianda*. Edicions Tívoli.
- MARTÍ, JOAQUIM (2006): *Diccionari històric del valencià col·loquial: segles xvii, xviii i xix*. Ed. PUJ. València.
- MORANT, RICARD / ESCRIVÀ, VICENT (1987): *L'apitxat de Gandia: un problema sociolingüístic*. Ed. CEIC Alfons el Vell.
- PIERA, JOSEP (1985): *Estiu grec*. Edicions Destino.
- REIG, EUGENI S. (2005): *Valencià en perill d'extinció*. Ed. per l'autor.
- (2015), *El valencià de sempre*. Ed. Bromera.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL (1968): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. Ed. L'Estel.
- SELFÀ, EMILI (1986): *Vocabulari de fusteria, mobiliari i decoració*. Generalitat Valenciana.

- (2004). Article: «Menjar en temps de fam», *Llibre de Festes de Beniopa*, 2004.
- (2006). Article: «El menjar de la fam», *Llibret de la Falla de Beniopa*, 2006.
- VENY, JOAN (1983): *Els parlars catalans*. Editorial Moll.
- Xarxa i audiovisuals:
- ALCOVER-MOLL: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Consulta on line: <http://dcvb.iecat.net/>
- AVL: *Diccionari Normatiu Valencià*. Consulta on line: <http://www.avl.gva.es/lexicval/>
- DDAA: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Consulta on line: <http://enciclopedia.cat/EC-GEC-0022454.xml>
- EINES DE LLENGUA: Fitxes: <http://www.einesdellengua.com/Fitxes/Textos/>.
- INFO TV (2014): Documental «Valencians a Manhattan».
- LLORCA, EMILI: blog: *La parla d'Oliva*. Bloc de dialectologia del valencià dedicat a la parla d'Oliva (la Safor): <http://parladoliva.blogspot.com.es/>
- PUJOLÀS, PERE i BASART, PITJÓ (2005): *Diccionari de fusteria*. Ed. termcat. Versió en línia: http://www.termcat.cat/es/Diccionaris_En_Linia/188/Fitxes/
- RAE. *Diccionario de la Lengua Española. Edición del tricentenario*. Consulta on line: <http://dle.rae.es/>
- TECNICOAGRICOLA, web dels treballs del camp. Noms en valencià/català: «Malas hierbas anuales del jardín - Urtica urens». L. www.tecnicoagricola.es
- TERMCAT. Centre de Terminologia en Llengua Catalana. <http://www.termcat.cat/>